

Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi, MEUDED, 2017; 14 (2), 85-107.

BAKMAK EYLEMİ VE SÖYLEM İŞLEVLERİ: EŞDİZİMLİLİK ÖRÜNTÜLERİNİN GÖSTERDİKLERİ

Mustafa AKSAN¹, Umut Ufuk DEMİRHAN²

Mersin Üniversitesi

Öz: Görsel algı eylemi olan *bakmak* eyleminin buyrum ve istek çekimli biçimleri anlam aşınması sonucu algı anlamı aktarmaktan uzaklaşarak birer söylem işaretleyicisi işlevleriyle kullanılmaya başlamıştır. Ruhi (2011) *Sözlü Türkçe Derlemi* verisi ile yaptığı çalışmada, 2. tekil buyrum biçimlerinin (*bak, bak-sana*) öncelikli olarak söylemde konuşucu için dikkat çekmek amaçlı bir dikkat çağırısı ve vurgulama işlevi gösterdiğini, 1. tekil (*bak-ayım*) ve 1. çoğul (*bak-alım*) istek biçimlerinin ise konu başlatma ve konuşma sonlandırma işlevleriyle kullanıldıklarını belirler. Bu çalışma, sözlü birleşeni de olan daha büyük kapsamlı derlem (*Türkçe Ulusal Derlemi*) verisinden *bakmak* eyleminin buyrum biçiminin örneklerin sunduğu görünümünü saptamayı ve dikkat ve ünlem işlevlerinin çeşitlenmelerini, kullanım bağlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Söylemdeki görünümle ilgili sayısal değerlerin birlikte incelenmesi daha ayrıntılı sözeylem çalışmaları için temel veri setlerini sunacaktır.

Anahtar sözcükler: *bakmak eylemi, söylem işaretleyicileri, Türkçe Ulusal Derlemi*

¹ Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, mustaksan@gmail.com

² Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, umutufuk@gmail.com

Makale gönderim tarihi: 13 Temmuz 2017; Kabul tarihi: 22 Aralık 2017

THE VERB *BAKMAK* ‘TO LOOK’ AND ITS DISCOURSE FUNCTIONS: CORPUS CONCORDANCES

Abstract: The verb of perception *bakmak* ‘to look’ in Turkish, as with similar other verbs in other languages, has undergone semantic bleaching. The result is the frequent use of the verb of perception with a function of a discourse marker that calls for attention. In a pioneering work, Ruhi (2011) cites uses of 2nd person singular imperative forms of *bakmak* in Turkish spoken discourse (*bak*, *bak-sana*) and identifies their uses for catching attention and emphasizing a point. She further notes that the volitional forms of the same verb (*bak-ayım* and *bak-alım*) also serve to indicate a pre-sequence to a leave taking and topic closure. This paper will extract corpus citation of imperative forms from a larger corpus of contemporary Turkish called Turkish National Corpus (TNC) and will review the interjection functions of these forms in their contexts of use.

Key words: *The verb bakmak ‘to look’, discourse markers, Turkish National Corpus*

1. GİRİŞ

Dil evrenselleri çalışmaları, algı eylemlerinin aralarında önemli farklılıklar taşımalarına karşın yine de bütüncül bir sözcük anlamı alanı oluşturduğunu göstermiştir. Viberg (1984) bu anlam alanını oluşturan 15 kadar temel anlam olduğunu, bunların bir dizi alana özgü özellik ile yine bir dizi alandıışı, diğer sözcük anlam alanlarıyla da paylaştıkları bileşenlerden oluştuğunu belirtir. *Görme*, *duyma*, *dokunma*, *tatma* ve *koklama* gibi temel algılamaları dile getiren eylemlerin ayırıcı anlam özelliklerinin *deneyim* (İng. experience-based) ve *olgu temelli* (İng. phenomenon-based) olma ile biçimlendiğini, sözdizimi görünümünün de bu ayırıcı özellik ile kestirilebileceğini belirten Viberg (2001) deneyim ve etkinlik anlamının genellikle geçişsiz tümceler ile aktarıldığını, dillerin durum işaretleyicilerinin anlam farklılıklarını belirtmede baskın olarak kullanıldığını saptar.

Öncü bir çalışmada, Ruhi (2011) çokanlamlı ve farklı kullanım değerleri olan *bakmak* eyleminin, *Sözlü Türkçe Derlemi* (STD) üzerinden *buyrum* ve *istek* çekimli biçimleri ile bu eylemi içeren *Çok Sözcüklü Birimler* (ÇSB) farklı kullanımının söylem işlevlerini tartışır. *Buyrum* çekimli biçimler ile *istek* birinci tekil (Örn. *bak-ayım*) ve çoğul (Örn. *bak-alım*) biçimlerinin kullanım bağlamlarında temel anlam değerlerini yitirdiklerini, *anlam aşınması* (İng. semantic

bleaching) sonucu kazandıkları yeni kullanım değerleri ile söylem işaretleyicisi işlevi yerine getirdiklerini belirler. Buyrum yapıları *dikkat çekme* ve *ünlem* işlevlerini üstlenerek diğer söylem işaretleyicileri ve ünlemler ile yapısal bağıntı kurar. Öte yandan, istek biçimleri ise *ortak dikkat çağrısı* olarak kullanılmasının yanı sıra yeni *söylem konusu başlatma* ya da *konuşma olayı bitirme* işlevleriyle kullanılmaktadır.

Bu çalışma, Ruhi (2011)'in sonuçlarının farklı veri ile yeni bir değerlendirmesini amaçlamaktadır. Görece az sayıdaki sözlü derlem verisinin sunduğu bağımlı dizinlerin ötesinde, *Türkçe Ulusal Derlemi'nin* (TUD) daha büyük sözlü ve yazılı derlem verisini kullanan çalışma, Ruhi (2011)'in saptadığı söylem işlevlerinin dağılımları ve olası alttürlerini bulmayı amaçlamaktadır. Çalışma ilk olarak incelenen biçimlerin ayrıntılı sayısal dağılımlarına bakarak, derlem-temelli bir yaklaşımla nicelik görünümünü saptayacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde algı eylemi olan *bakmak* eyleminin söylem işaretleyicisi olarak kazandığı anlam özellikleri verilecektir. Son bölümde derlem verisinin artan bir biçimde edimibilim çalışmalarında kullanılmaya başlaması ile özellikle sözeylem incelemelerine katkısı, Ruhi (2011) çerçevesinde tartışılacaktır. Nicel verinin ayrıntılı dilsel değerlendirmeleri, incelik kuramı açısından temel sezdirimleri, bir başka çalışmanın konusu olacaktır.

1.1. ANLAM AŞINMASI VE SÖYLEM İŞARETLEYİCİLERİ

Bilişsel dilbilim açısından, algı eylemlerinin anlam değişikliğine uğraması beklenen bir durumdur (Sweester, 1991; Gisborne, 2010). Anlam değişmesi sürecinde, sık kullanılan birimler önce temel anlam içeriklerini yitirmeye, anlam içeriğinden uzaklaştıkça da farklı dilbilgisi ya da söylem işaretleyicileri (Takahashi, 2010; Stefanowich ve Gries, 2003) olmaya doğru evrilmektedirler. Türkçede de *bakmak* eylemi temel anlam özelliklerinden uzaklaştıkça Ruhi (2011)'de saptanan biçimleri söylem işlevlerine yaklaşmışlardır. Genel olarak *dikkat çağrısı* işlevi ile kullanılmakla birlikte, bu çağrının söylem bağlamında kendisini izleyen önermeler ile birleşmesiyle ortaya çok sayıda farklı kullanım değeri çıkmaktadır. Anlam aşınmasının sonucu görsel algı eylemi anlamından uzaklaşması ve diğer söylem öğeleriyle birleşerek oluşan yapılar, aynı anda birden çok söylem işlevinin birlikte gerçekleştiren birimler üretmektedir. Türkçede söylem bağlamında *dikkat çağrısı* işlevi ile kullanılacak diğer algı eylemlerinin (Örn. *görmek, dinlemek, duymak, dokunmak, tatmak*, vb.) *bakmak* kadar

sıklıkla kullanılmaması, bu eylemin görünüm sıklığının da açıklayıcısı olarak anlam aşınmasına diğerlerinden fazla uğramış olması ile ilgilidir. Sözcük anlambilimi özelliği olarak görsel algının bilişsel işlemede diğer algı türlerine oranla daha baskın olması yine anlam aşınmasına daha fazla açık olmasının nedeni olarak görülebilir.³ Dengeli dil derlemleri ile yapılacak çalışmalar, anlam değişmesi sonuçları ve dil öğelerinin yeni kazandığı söylem işlevlerinin belirlenmesinde, temel veri setleri ile kullanım bağlamlarının belirlenmesinde önemli katkılar sağlayacaktır.⁴

Derlem verisi kullanarak İngilizce’de *look* ‘bakmak’ eyleminin dilde değişme ile anlam aşınması sonucu söylem işaretleyicisi olarak kullanılmaya başlamasını inceleyen Brinton (2001, ss. 177-178), farklı tarihsel dönemlerden örnekler ile süreci özetler. Türkçede algı eyleminin kullanım bağlamları için de geçerli olan kimi gözlemlere baktığımızda, bu tür eylemlerin genellikle algı anlamının dışında daha soyut anlamlar ile edimsel işlev gördüklerini saptar. Özetle, yeni bağlamları ve kazandıkları yeni anlam değerleri ile önerme anlamı değil daha çok edimsel anlam taşırlar ve biçimsel sözcük türü özellikleri görece belirsizleşir. Sıklıkla tümce başı konumda bulunurlar ve yazımda da özel işaretleyiciler ile gösterildiği gibi farklı bir ton grubu oluştururlar. Söylem işaretleyicisi olarak genellikle diğer söylem işaretleyicileri ile birlikte kullanılırlar ve tümcede seçimsel öğeler olarak yer alırlar. Eylemin buyrum biçimiyle kullanılsalar da eklenti gibi görülürler.

³ Görsel algının diğer algılamalara oranla daha baskın olduğu insan beyninin görsel girdiyi işlemeye daha büyük bir alan ayırması ile de görülebildiğini belirten çok sayıda deneyde insanların görsel algı ile gelen veriye eğilimli olduklarının saptandığını belirtmektedir. Dil evrenceleri çalışmalarında da sözcükselleşme süreçleri açısından görsel algı eylemleri en yukarıda yer almaktadır:

Algı eylemleri sözcükselleşme hiyerarşisi:

görsel --> işitsel ---> dokunma/tat/koku

(Viberg, 2001, s. 120)

⁴ Derlem temelli çokanlamlı sözcüklerin “ilkörnek” anlamlarını saptayan Dobric (2015) anlam ayrışmalarını oluşturan içlem (İng. sense) sıklığının ötesinde diğer nicelik özelliklerinin de (bağlamda baskın görünüm, ulamlararası benzerlik) incelenmesi gerektiğini söyler.

Look eyleminin edim işlevleri üzerine az sayıda çalışma olduğunu belirten Briton (2001) bu çalışmaların önemli sonuçlarını özetler. Buna göre, sıradan bir dikkat çekme başlatıcısı (İng. attention-getting opener) anlatımı işlevi ile kullanılmaktadır ve özne ile bağlantıyı yeniden kurarak ‘açıklığa kavuşturma’ anlamı içerir. Bir konu işaretleyicisi olarak kullanıldığında ise bağlamdaki konuya yeniden odaklanmayı sağlar. “Uyarma” sözeyleminin dilsel anlatımlarının karşılığı olarak kullanılır ve konuşucunun yeni konuya odaklanma çağrısını işaretler.

Sözlük girdilerini de gözden geçiren Brinton (2001) farklı sözlüklerdeki girdilerde verilen ortak anlam değerlerinin genel olarak dikkat çağrısı yapan bir ünlem anlamı ya da itiraz anlatımı, bir uyarı ya da sitem ünlemi, dinlemeye çağırma bir anlatım, bir üzüntü, kuşku ya da kararsızlık anlamlarını verildiğini belirtmektedir.⁵

2. NİCEL GÖZLEMLER

Çalışmada Türkçe Ulusal Derlemi’nin (Aksan vd., 2012) yazılı ve sözlü metinlerinde *bakmak* eyleminin farklı biçimlerinin sıklık dağılımı ayrıntılı olarak hesaplanmıştır. Hoffmann vd. (2008, ss. 73-76) iki farklı veri üzerinden alınan sıklık listeleri karşılaştırılıp yorumlanırken, gözlenen sıklık değerlerinin tek başına güvenilir olmadığını, bunun yerine normleştirilmiş sıklık (İng. normalized frequency) değerleri üzerinden sıklık değerlerinin alınması ve yorumlanması gerektiğini ifade ederler. Bu bilginin ise derlem verisinin araştırmacılara sunduğu en önemli özellik olan sıklık bilgisinin, daha etkin ve geçerli olarak kullanılmasıyla elde edilebileceğini savunurlar.

Aslında burada ortaya çıkan temel durum sözcük sayısı bağlamında farklılıklar gösteren iki farklı metin türünde sözcüklerin gözlenen sıklık değerlerinin araştırmacıları yanıltıcı bulgulara ulaştıracak olmasıdır. Ortaya çıkan bu duruma açıklık getirmesi açısından, bir derlemin farklı alt bölümlerinin (Örn. alan, yıl, metin türü, türev metin biçimi vb.) ya da başlı başına iki farklı derlemin sıklık değerleri üzerinde bir karşılaştırma yapılacaksa, bu karşılaştırmanın her iki derlemin sözcük sayısı sıklığının 1 milyon sözcük üzerinden yorumlanması gerekir. Çalışma kapsamında incelenen ve yaklaşık 49 milyon sözcükten oluşan

⁵ *Güncel Türkçe Sözlük* ‘bakmak’ eylemi için, kimi bir diğerinin yalın açılımı olan, 17 farklı anlam karşılığı vermektedir (Bkz. ek bölümü)

TUD veritabanının yazılı bölümü ve 3 milyon sözcüklük sözlü metinler derlemi (Aksan ve Demirhan, 2015) karşılaştırıldığında, bir sözcüğün gözlenen sıklık değerinin yazılı metinler için yanlı bir artış göstereceği beklenen bir durumdur. Oysa normalleştirilmiş sıklık değerleri üzerinden alınacak nicel sonuçlar, her iki derlemin de toplam sözcük sayısının 1 milyon sözcük ile oranlanmış olacağını öngörmek için, güvenilirlik ve geçerlilik bağlamında derlem verisi üzerinden yapılacak araştırmaları daha kabul edilebilir kılarlar.

2.1. VERİ

Çalışmada yapılan nicel incelemeler, yukarıda anılan TUD'un yazılı metinleri ve Aksan ve Demirhan (2015) tarafından çalışma verisi olarak kullanılan 3 milyon sözcüklük sözlü metinler derlemi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Sözlü metinler derlemi metinlerinin dağılımı incelendiğinde 1,5 milyon sözcüklük bölümünün kurgusal metinler ve tiyatro metinleri gibi yazılı metinlerden sözlü metinlere aktarılan metinlerden, diğer 1,5 milyon sözcüklük bölümünün ise arkadaşlar ve aile bireyleri gibi konuşucular arasında gerçekleşen gündelik konuşmalar ve haber bültenleri, söyleşi programları, tartışma programları, seminer ve konferanslardan oluşmaktadır.

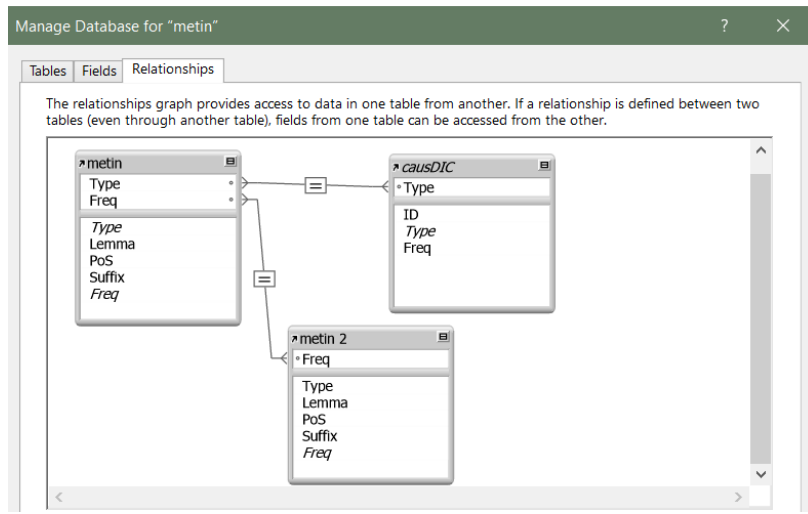
2.2. YÖNTEM

Çalışma süresince alınan sıklık değerleri CQPweb (Hardie, 2012) derlem işleme aracının araştırmacılara sunduğu sıklık listesi aracı (İng. frequency list tool) üzerinden alınmış ve TXT formatında dışa aktarılmıştır. Alınan sıklık değerlerinin sözcük türü işaretlemesinin yapılabilmesi için Türkçe Ulusal Derlemi Doğal Dil İşleme Sözlüğü (TUD-DDİ) (Aksan vd., 2012) kullanılmıştır. TUD-DDİ içerisinde yer alan eylem köklü ve çalışma kapsamına alınan ekleri içeren başsözcüklerin (İng. lemma) (Örn. *duymak, görmek, bakmak*) listelenmesi ve TXT formatında metin dosyasına kayıt edilmesi için MySQL veritabanı üzerinden HeidiSQL uygulaması yardımıyla aşağıdaki sorgu ile veriler alınmıştır.

```
select * from ddi_sozluk where tur='VB' and ekler like '%imp%' 6
```

⁶ Yukarıda anılan sorgunun açıklaması ise şöyledir: MySQL veritabanında ddi_sozluk adıyla kayıtlı olan tablodan sözcük türü eylem olan ve içerisinde buyrum eki barındıran tüm kayıtları listele.

Böylelikle hem CQPWeb üzerinden alınan sıklık listesi hem de MySQL üzerinden alınan sözcük türü ve ek listelerinin TXT formatında dışa aktarılmasıyla işlem süreci başlamıştır. Ardından File Maker Pro 12 uygulaması üzerinde ilişkisel veritabanı (İng. relational database) oluşturularak TUD-DDİ sözlüğü ile sıklık listesinin eşleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. Şekil 1 oluşturulan ilişkisel veritabanı yapısını, Şekil 2 ise TUD-DDİ sözlüğü ile eşleştirilen sıklık listesinin en son biçiminden bir kesiti göstermektedir.

Şekil 1. File Maker Pro 12 üzerinde ilişkisel veritabanının oluşturulması

Type	Lemma	PoS	Suffix	Freq
aladursunlar	al	VB	bfa+va3+imp6	1
binedursunlar	bin	VB	bfa+va3+imp6	1
çalışadursunlar	çalış	VB	bfa+va3+imp6	2
dolaşadursunlar	dolaş	VB	bfa+va3+imp6	1
düzedursunlar	düz	VB	bfa+va3+imp6	1
ededursunlar	et	VB	bfa+va3+imp6	2
eğlenedursunlar	eğlen	VB	bfa+va3+imp6	1
gezedursunlar	gez	VB	bfa+va3+imp6	1
göredursunlar	gör	VB	bfa+va3+imp6	1
güledursunlar	gül	VB	bfa+va3+imp6	1
konusadursunlar	konus	VB	bfa+va3+imp6	1

Şekil 2. TUD-DDİ ve sıklık listesinin eşleştirilmesinden bir kesit

Yukarıda anılan işlemlerden sonra, File Maker Pro aracılığıyla oluşturulan liste yine TXT uzantılı olarak ayrı bir dosyada saklanmış, bu dosya hem yazılı hem de sözlü derlemdeki başsözcük sayılarının hazırlanması için Ms Access 2016 uygulamasına aktarılmıştır. Ms Access 2016 uygulaması üzerinde aşağıda belirtilen sorgu aracılığıyla

TUD yazılı ve sözlü veritabanlarında yer alan eylemlerin genel bir nicel dökümü ortaya çıkarılmıştır.⁷

```
SELECT DISTINCTROW imperatives.Lemma, Sum([imperatives].  
[Freq]) AS [TOPLA Freq], Count(*) AS (Say imperatives)  
FROM imperatives  
GROUP BY imperatives. Lemma;
```

Yukarıda yer alan sorgunun açıklaması ise şöyledir: Imperatives tablosu altında yer alan Lemma sütunundaki tüm farklı başsözcükleri (Örn. *gelmek*, *görmek*, *bakmak*) seç, hemen yanında yer alan Freq tablosundan ilgili başsözcük ile ilgili sıklık değerlerini al ve topla ardından Lemma başlığıyla gruplandır ve hem farklı teksözcükleri hem de başsözcükleri say.⁸

Yapılan işlemler sonucunda oluşturulan sıklık listesi dökümünün genel görünümü Tablo 1 ve Tablo 2'deki gibi olmuştur.

Yazılı metinlerde kullanılan eylem başsözcüklerin incelendiğinde 1. sırada *var*, ikinci sırada *ol*, 3. sırada *yak* ve 4. sırada *kes* başsözcüklerinin yer aldığı söylenebilir. Ancak ilk 4 sırada yer alan başsözcüklerin gözlenen sıklık değerlerinin bağlam verisi ile kontrol edilmesi gerekmektedir. Örneğin, Tablo 1'de ilk sırada yer alan *var* başsözcüğünün sıklık değerinin içerisinde varoluş bildiren *var* sözcüğünün de sıklık değerleri hesaplanmaktadır. 3. ve 4. sırada yer alan *yak* ve *kes* başsözcüklerinin ise 2. çoğul kişi buyrum eki ile (Örn. *yak+ın*, *kes+in*) birlikte kullanımından ve aynı kullanımın karşılığı olarak *kesin* ve *yakın* sözcüklerinin sıfat türlü sözcükleri de kapsıyor oluşu nedeniyle gözlenen sıklık değerlerinin bu seviyede artış gösterdiği düşünülmektedir.

⁷ Tablo 1 ve Tablo 2 gerçekleştirilen bu işlemin sonuçlarından kesitler sunmaktadır.

⁸ Başsözcük ve teksözcük kavramlarını "Bak bak, şunun yaptığına bak hele!" tümcesi üzerinden örneklendirirsek, başsözcüklerin *bak*, *şu*, *yap*, *hele* sözcükleri olduğunu, teksözcüklerin ise *bak*, *şunun*, *yaptığına*, *hele* olduğu söylenebilir. İlgili sözcüklerin sıklık listesindeki görünümü ise *bak* (3), *şunun* (1), *yaptığına* (1), *hele* (1) olacaktır.

Tablo 1. TUD yazılı metinlerindeki başsözcük ve teksözcük sıklıkları

Başsözcük	Başsözcük sıklığı	Farklı teksözcük
1 var	80,000	42
2 ol	42,234	93
3 yak	37,601	29
4 kes	30,253	57
5 bak	28,980	86
6 et	27,440	153
7 kız	24,700	42
8 bin	21,810	32
9 ara	21,591	69
10 sor	21,407	64
TOPLAM	1.389.157	

Benzer biçimde, sözlü metinler derleminde ortaya çıkan benzer durum Tablo 2’de görülebilir. Sözlü derlemin gözlenen sıklık değerlerini incelediğimizde 1. sırada varoluş bildiren *var* sözcüğü ile *varmak* eyleminin ortaya çıkardığı belirsizlik durumundan kaynaklı sıklık değerlerinin yüksek artış gösterdiği söylenebilir. Çalışmaya konu olan *bakmak* eylemi ise 2. sırada yer almaktadır.

Tablo 2. TUD sözlü metinlerindeki başsözcük ve teksözcük sıklıkları

Başsözcük	Başsözcük sıklığı	Farklı teksözcük
1 var	10,827	35
2 bak	4,687	71
3 ol	3,725	82
4 kız	2,420	34
5 et	1,768	129
6 gel	1,756	48
7 an	1,523	18
8 gül	1,463	50
9 say	1,347	31
10 git	1,343	72
TOPLAM	86,073	

Yeniden normalleştirme hesaplamalarına dönecek olursak, normalleştirilmiş sıklık değerlerinin ortaya çıkarılmasında kullanılan formül aşağıda yer almaktadır. Normalleştirilmiş sıklığın hesaplanabilmesi için, derleminde bir sözcüğe ilişkin gözlenen sıklık değeri derlemin toplam sözcük sayısına bölümdükten sonra bir milyon değeri ile çarpılarak 1 milyon sözcüklük verideki sıklık değeri bulunur.

$$1 \text{ milyon sözcükteki sıklık} = \frac{\text{Sözcüğün derlemdaki gözlenme sıklığı}}{\text{Derlemdaki toplam sözcük sayısı}} \times 1,000,000$$

TUD yazılı metinlerinde bakmak eyleminin toplam gözlenme sıklığı 28,980, sözlü metinlerinde ise 4,687 olarak bulunmuştur. Normalleştirme formülü kullanılarak derlemin büyüklüğüne bağlı yanlılığın ortadan kaldırılmasıyla hesaplama yapıldığında, TUD yazılı metinlerinde *bakmak* eyleminin bir milyon sözcüklük normalleştirilmiş sıklık değeri 608, sözlü metinlerindeki değeri ise 1,475 olarak belirlenmiştir.

Çalışma kapsamına konu olan *buyrum*, *istek* ve *zaman/görünüş/kiplik* ekleriyle çekimlenmiş *bakmak* eylemine ilişkin teksözcüklerin normalleştirilmiş sıklık değerleri Tablo 3'te yer almaktadır. İlgili eklerle kullanımlar incelendiğinde, beklenildiği gibi yazılı metinlerde gözlenen sıklık değerinin fazla olacağı tahmin edilmektedir ancak normalleştirilmiş sıklık değerleri üzerinden yapılan incelemeler yalnızca *bakınız* teksözcüğünün yazılı metinlerde 1 kez fazla kullanıldığını ortaya koyarken, diğer tüm teksözcüklerde kullanımın sözlü derlemda fazla olduğu bulgulanmıştır.

Tablo 3. bakmak eyleminin *buyrum*, *istek* ve *zaman/görünüş/kiplik* ekleriyle çekimlenmiş teksözcüklerinin normalleştirilmiş sıklık değerleri

	Yazılı derlem gözlene n sıklık	Sözlü derlem gözlene n sıklık	Yazılı derlem normalleştirilm iş sıklık	Sözlü derlem normalleştirilm iş sıklık
BUYRUM				
bak	7667	2113	161	665
baksana	585	158	12	50
bakın	3666	802	77	252
bakınız	550	34	12	11
baksanıza	165	33	3	10
baksın	175	21	4	7
baksınlar	62	4	1	1
İSTEK				
bakayım	689	182	14	57
bakasın	2	1	0	0
bakasınız	2	0	0	0

	Yazılı derlem gözlene n sıklık	Sözlü derlem gözlene n sıklık	Yazılı derlem normalleştirilm iş sıklık	Sözlü derlem normalleştirilm iş sıklık
bakalım	5725	1007	120	317
bak(a)sın(lar)	62	4	1	1
<i>ZAMAN/GÖRÜNÜŞ/ KİPLİK</i>				
bakarsın(ız)	589	84	12	26
bakarsın	285	56	6	18
bakar mısın?	152	30	3	9
bakıyor	9973	1269	209	399
baksa	127	9	3	3
baksan/k	49	0	1	0
baksalar	29	0	1	0
baksam	155	0	3	0
baksan	105	0	2	0
baktın	204	47	4	15

3. NİTEL GÖZLEMLER

3.1. DİKKAT ÇAĞRISI: BUYRUM YAPILARI

Buyrum yapılarını dil evrenselleri açısından inceleyen König ve Siemund (2007, s. 314), farklı dil yapıları ve biçimleri kullanan dillerin buyrum anlatımları ile bu anlatımların dile getirdikleri sözeylem işlevlerini özetlerler:

Tablo 4. König ve Siemund (2007)'ye göre buyrum anlatımları ve sözeylem işlevleri

Ulam	Sözeylem
Yürekendiriciler (<i>Hortatives</i>)	Özendirim (<i>Exhortations</i>)
İstekler (<i>Optatives</i>)	Dilekler (<i>Wishes</i>)
Yükümlendiriciler (<i>Debitives</i>)	Zorunluluklar (<i>Obligations</i>)
Yalvarmalar (<i>Rogatives</i>)	Dilemeler (<i>Petitions</i>)
Uyarmalar (<i>Monitories</i>)	Uyarılar (<i>Warnings</i>)

Çok sayıda çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmış, kimilerinde yukarıda verilenlerden çok daha fazla sayıda işlev de tanımlanmıştır. Buyrum anlatımının gerçekte bir yapısal görünümün adı olduğu, buyurma sözeylemini dile getirme dışında genel olarak yönlendirme sözeylemi

türlerinin tamamını gerçekleştirdiği söylenebilir. Bu çalışmanın derleminden eriştiği kullanım örnekleri de beklendiği gibi, yukarıda anılan türlerin hepsini örnekleyen eşdizimlilik örüntülerini içermektedir. Sıklıkla eklenti olarak kullanılmaları, sözeylemin baş ögesinin (İng. head act) önbetimleyicisi (İng. modifier) olarak işlev görmeleri kullanım açısından farklı türlerle bağıntı kurmasını sağlamaktadır.

Türkçede buyrum ve istek yapılarının çekimli biçimlerinin ortaklıkları kimi dilbilgisi çalışmalarında birleştirilerek verilmelerine neden olmuştur.⁹ Geleneksel dilbilgileri buyrum ve istek çekimlerini “dilek kipleri” olarak aynı grupta sınıflarken, Kornfilt (1998) istek biçimlerinin eksik olduğunu, bulunmayan çekimli biçimlerin (3. tekil ve çoğul) buyrum çekimlerinden ödünçleme ile doldurulduğunu belirtir. Kullanım değerleri açısından yakınlıkları edimbilim çalışmalarında, özellikle buyrum yapılarının buyurma sözeylemi yanı sıra daha çok sayıda temel sözeylem işlevini de üstlendikleri birbirlerinden çok farklı dillerin verisi ile de gösterilmiştir. Kimi dillerde istek biçimlerinin bulunmaması da farklı işlevleri yerine getirmeyi açıklar görünmektedir.

Buyrum yapılarının *dikkat çekme* ve *ünlem* işlevleri ile kullanımlarının en belirgin örneklerini, dikkati istenene doğrudan seslenme içeren örneklerde buluyoruz:

megafonu elime . " bana **bak banaaa** gelmiyim şimdi
ve söyle , bekliyorum . **Bak bana** , yüzüme ve gözlerime

İlk örneğin eylemin temel anlamından tamamen uzaklaşarak bir uyarma/tehdit, ikincisinin ise görsel algı temel anlamını yitirmeden, yönlendirme sözeylemi anlatımı örneği olan bir rica sözeylemi gerçekleştirdiğini de söyleyebiliriz.

Benzer diğer örneklerde olduğu gibi dikkat çağırısı yapının uyarılması işlevi ayrıca dizide yer değiştirme ile sağlanmaktadır:

⁹ *WALS Optative* girdisi, Türkoloji geleneğinde ‘dilek/istek’ teriminin genellikle 1. kişi buyrum ya da yüreklendirici için kullanma eğilimi olduğunu belirtir.

soluklandıktan sonra başladı kükremeye.	"Bana bak	serseri, ağzından çıkkanı kulağın duysun!.
Kerim zannettiği Behçet'i döver)	"Bana bak	Kerim, bu sana son ihtarım,
"Ne oluyor sana Ömer?"	"Bana bak,	kafamın tasını attırma, kendimi tutuyorum,

Derlem görünümünün ham sıklık değerleri ile bakıldığında, *uyarma* işlevi kullanımın yalın *dikkat çağrısı* kullanımlarından çok daha fazla olduğu görülmektedir.

Algı nesnesi olarak yönelme durumu taşımayan yalın 1. kişi kullanımlarında ise konuşucu dikkat çağrısını, devamında dile getireceği duruma ya da olaya yönlendirmektedir. Kendi durumu ya da deneyimlerini dinleyiciye bir tür önuyarma ya da çıkarım yapma önerisi olarak aktaran konuşan, *bak* buyrum kullanımı ile iletisinin eksiksiz ve doğru anlaşılmasını sağlayacak bağlamı oluşturacak "açılışı" yapmaktadır:

düşüncelerini mi okuyor? Hayatım	bak ben	sana ne diyorum? Sen
bu akşam olmasın. Şimdi derim üzerine konsa nasıl tahammül eder?	bak ben Bak ben	bi daha İlyas'ı göremicem, ne haldeyim, nasıl tahammül
tepeyi de aşınca köy gözükecek... euroyla satmaya kalkarsak ne olacak?	Bak ben Bak ben	hiç yoruldum mu bu ne olacağımı söyleyeyim sana

Buyrum yapılarının temel işlevleriyle en belirgin olduğu kullanımının ikinci kişiye yönelen buyrumlar olduğu bilinmektedir (Aikhenvald, 2010; Jay ve Kissine, 2014). Dinleyiciden bir iş yapmasını isteyen, konuşucu ve dinleyicinin aynı anda birlikte bulunduğu bu ortamda bile *bakmak* eyleminin buyrum dışı kullanımlarının olduğu açıkça görülmektedir:

ne yapacak, ötekilerin yaptığını yaptı...	Bak sen	şu namussuzlara... Ah şu
Dede tatlı sert bir şekilde	Bak sen	Mahmut Hocaya! Hâlâ mazeret

saraya da ulaşabiliriz." "Hah ha!	Bak sen!	Şarkılı bir saray, hı?"
"içerisi kuduz mikrobu kaynıyor olabilir."	Bak sen!	Aklınca beni korkutacak, diye
sürtüp bizimle dalga geçecekler. Piçiriklere	bak sen!	Bizim kadar şanslı ve
başka bir "burası" daha var.	Bak sen!	O "burası"nın da başka
başladım," diye yanıtladı	bak sen,	yalana!.." diye güreledi bir
Fanustay. "Yalana		

Beklenmedik ya da onaylanmayan bir durum/varlık karşısında tepkiyi dile getiren bu kullanımlarda *sen* adlı (kimi zaman ortamdaki kişiyi de içine alarak) genel bir değer taşımaktadır. Bu kullanım dikkat çağırısı anlamından çok farklılaşmamakla birlikte, yazımda kullanılan özel işaretleme ile de gösterildiği gibi daha çok ünlem işlevini dile getirmektedir.

Dikkat çekme ve yönelme ikinci kişiyi hedeflediği durumda, devamında dile getirilecek durum ile ilgi olarak dinleyiciye bir tür dinleme çağırısı yapılmaktadır:

Yeterince acı çektim. Pos	Bak sana	bir hikaye anlatayım. İyi
Bıyık		
aşşa 400 liradır bu... Annee!	Bak sana	söylüyorum... Şu anda
		bilincin
bul, beni eve götürsün artık.	Bak, sana	ne soracaktım, baban sana

Bu kullanım örneklerinde çağrının yöneldiği kişinin adlı kullanımı ile sözceye katılması aynı anda karşıtsal bir anlatım ayrımı ile çağrının başka bir kişiye yapılmadığını belirginleştirmektedir.

Seslenilenin dikkati istenen, doğrudan sözcüde yer aldığı kullanımlarda, yumuşatıcı, sevgi ve yakınlık gösteren terimlerin kullanımı sıklıkla derlemde saptanmaktadır:

bir kovma bahanesi mi oluyor?	Bak arkadaş,	bu gazetede takım oyunu
geçer mi? (Az yumuşak) Bana	bak	biz ikimiz de uzak
	arkadaşım,	
ne demek olduğunu anlarız.	bak enişte	öyle Binnur'la kır kahvesidir
"Yani		
Ama işin gerçek yüzünden	Bak	Evlendiğinde bunlara dikkat

bahsedilmez. çarpışan arabalara binecekmiş he he! oluyor, neden oluyor bütün bunlar? güzel kızlar görmüş, limana dönüyorduk... koymuş, sonra karısına demiş ki düşünür. Sonra gülümser adamın da demesi lazım ki Yoksa gözüm açılmayacaktı. mi, öyle güzelim, nine bak Babam da demiş ki şişenin içindeki suyu verdi. Anneanneme aklı kuştaydı o sıra. Yavaşça,	evladım! Bak evlât, Bak güzelim, Bak abi, Bak hanım, Bak hayatım, bak kardeşim Bak kızım, bak nine, bak oğlum Bak teyze, bak yavrum	etmelisin, öyle bir yer biliyorum o kadar da zor çocuğu yine tokatlıyor... şimdi biz oturma odasına suç işlersem, başkalarına karşı senin dediğin yanlış işte her erkek kaçamak yapar. dur oğlum koparacaksın bu eee burda bak düğünlerde dedi, bu suyla sabah dedim, biri bizim eve
--	--	---

Çok az sayıda da olsa derlemde örneği bulunan eski bir seslenme biçimi yine dikkat çağrısının yanı sıra geçmişe dönük olumsuz bir çıkarım sonucu suçlama vurgusu ile kullanılmaktadır:

bak a ebubekir efendi
bak a efendi
bak a mimarbaşı
bak a yoldaş

Çağrı yapılanın isminin doğrudan anıldığı hemen hemen tüm kullanımlarda da benzer bir uyarma sözeylemi değerini görüyoruz:

artık. Ben böyle ama ya. derdiyle dertlenmeye çalışırım. söz halledeceğim. Seyfi iyice dolmuştu kavalyenim ha diyo. Tamam mı?	Bak Elif Bak Emin Bak İsmet Bak Nazan abla	döverim seni kullan şu biz bu güne kadar bugün bu parayı vereceksin. sakın ha! Sabahta
---	---	--

Sağ eşdizimliliklerinde sık kullanımı olan *şimdi* ile *bak* buyrum kullanımları kimi zaman dikkati yakın gelecekte olması beklenen bir

olaya kimi zaman ise konuşma anında henüz sonuçlanmış bir duruma yönlendirmektedir.

bi gün geliriz kartla <GÜLME>	Bak şimdi	düşcek bak bak bak
Levent uyanmadan. ŞÜKRAN (Serap'a)	Bak şimdi	bak. (İki yumurta alır,
hiç sevmem yaşlı adamları.	Bak şimdi	Galatasaray'dan Sabri'yi ben olsam
Şaşırılmazsın yolu değil mi?	Bak şimdi,	şu karşığı yoldan dümdüz
Onun için öyle yapıyorlar	bak şimdi	kayınpeder de yaptı
da nasıl oldu yaa aslında	bak şimdi	nasıl oldu. Şimdi emm

Gelecek sezdirimli kullanım örnekleri bir diğer görsel algı eylemi olan *görmek* eyleminin çekimli biçimleriyle de görülmektedir. Burada geleceğe dönük kestiriminden kuşku duymayan konuşucunun kendi çıkarımlarının gerçekleşme olasılığının dinleyici tarafından da deneyimleneceği beklentisi dile getirilmektedir:

bak, gör
*bak gör*dün mü?
*bak gör*eceksin
*bak gör*üyorsun
*bak gör*ürsün
*bak gör*üyor musun?

Görmek eyleminin buyrum biçimi öncesinde kullanımların bir diğer seçeneği, bu iki görsel algı eylemini *da* ile bağlayan örneklerdir. Aynı bağlama biçiminin diğer eylemlerde olan kullanımları da yine gerçekleşmesi kesin olarak değerlendirilen olayların bir tür geleceğe dönük uyarı sözeyleminin önbetimleyici işlevini yerine getirmesidir:

bak da gör
bak da ibret al
bak da bir yolunu bul

Dizide *bakmak* eylemin diğer eylemleri izlediği kullanım örnekleri ise her ikisi de buyrum biçiminde kullanılan eylemlerin *da* ile bağlandığı durumlar bağlaçsız dizilere (Örn. *git bak, gel bak, koş bak* vb.) oranla daha sık görülmektedir:

Dur da bir *bak*
Al da *bak*
Çıkar da *bak*
Gel de *bak*

Eylem dizileri olarak derlem verisinden çekilen kullanımlar ise, sıralı eylem yapılarına benzer bir biçimde dizilmektedirler. Eylem dizilerinde ilginç olan kimi kullanımlar, *bakmak* eylemi için verilen anlam karşılıklarında yer alan eylemleri içermektedir:

bak, besle, büyüt

Veride yer alan *bak bak bak!* dizisi ise, özgün tonlaması ile yönlendirme sözeyleminin tamamen dışında yer alan bir sözeylem değeri ile kullanılmaktadır. Benzer bir biçimde, *bakmak* eyleminin iki kez ardarda kullanımını izleyen üçüncü bir eylem kullanıldığında da yönlendirme sözeyleminin örneklendiğini söyleyemeyiz:

bak, bak , dinle
bak, bak gül !

Özellikle *anlatmak* eyleminin istek çekimli biçimiyle olan kullanımlar bir önceki söylem ile kurduğu bağıntı ile söylem işaretleyicisi işlevinin en belirgin örneğini oluşturuyor. Aşağıdaki veriye baktığımızda, söyleme yeni eklenecek parçanın öncesinde söylem akışında bilgi isteyen bir soru yapısının olduğu, yanıtın ya da açıklamanın bir süre sonra ekleneceği, *bakmak* eyleminin buyrum yapısı ile dikkat çağrısı yapıldıktan ve dinleyicinin bir süre sonra dile getirilecek olan önermeye yönelmesi sağlandıktan sonra açıklama gelmektedir:

ne için mi aldım ?	bak	anlatayım . bugün öğretmenimiz tahtaya
ki ... ne demiş ?	bak	anlatayım ... sen de iyi
geçmiş olmasın . neyse ,	bak	anlatayım : dün arkadaşım emine
vah ... allah korusun !	bak	anlatayım da dinle ! ve
hatta gülümsüyordu .) -	bak	anlatayım da söz nasıl tutulmuş
? diye atıyorum . -	bak	anlatayım önce ne oldu ,
sınırı olmalı değil mi ?	bak	anlatayım sen de bana hak

Brinton (2001)'de anılan kullanıma özgü ton grubunu gösterir yazım işaretlemesinin varlığı, buyrum okumasının olmadığı bir diğer göstergesidir.

Söylemde öngönderimli olan bir diğer kullanım verisi seti *bakmak* eylemi sonrası bulunan soru yapılarıyla ortaya çıkmaktadır. Dikkatin yöneltmesi istenen bu kullanımlarda buyrum yapısını gerçekte soru sormayan sözceler izlemekte, konuşucu dinleyicinin söyleyeceklerine odaklanmasını istemektedir:

bak, ne diyeceğim...
bak ne aldım...
bak ne düşünüyorum ...
bak aklıma *ne* geldi ...
bak neler oluyor ...

Sıklıkları düşük olmakla birlikte, bağlaçlar ile koşul yapıları sonrası kullanım örnekleri, yönlendirme söyleminin içerisinde düşünülen uyarma (İng. warning) kullanımları olarak işlev görmektedirler:

neyse bak
haa bak
ama bak
işte bak

-sAnA buyrum biçimi ile eşdizimlilik örüntüsü kuran kullanım verisi, 1. tekil buyrum yapısı ile ortaklıklar taşımaktadır. Örneğin, yukarıda örnekleri verildiği gibi, *baksana* buyrum yapısı da soru sözcükleri ile başlayan sözcelerin söyleme eklenmesinde bir işaretleyici gibi davranmaktadır:

destesini uzatır) şunlara bir	baksana	, <i>nerelerden</i> geliyor , kim
... ()	baksana	, <i>niye</i> biz karıncalar gibi
abi ! yusuf abi !	baksana	<i>ne</i> bulduk ! - ne
tokuşturduklarını görüyorum .	baksana	<i>ne</i> diy'cem , bir akşam
anlat da zaman geüsin .	baksana	<i>nerede</i> yse sabah oldu .
öyle değil mi ?	baksana	<i>nesi</i> eksik bunun ?

Bak buyrum biçiminden farklı olarak, *baksana* biçiminin soru yapılarıyla birleşimi ayrıca söylemde bir beklenmedik duruma ilişkin olumlu bir şaşkınlık anlatımı örnekleri veriyor:

iyi bir doktor kendisi .	baksana	, <i>nasıl</i> titizleniyor .
ve gülüyordu . " şuna	baksana	, <i>nasıl</i> uyuyor ?
beğenmedin mi ?	baksana	, <i>ne</i> güzel kız !
hafif kızıl olan kıza bir	baksana	, <i>ne kadar</i> şirin ya
bir kağıdı gösterip , "	baksana	<i>ne</i> kadar beyaz , ne
beğenmedin bakalım saçlarımı ?	baksana	<i>ne</i> kadar güzel , ipek
de yanına yaklaşıyorum galiba ,	baksana	<i>neler</i> söylüyorum . elma !
lan . sadık : -	baksana	<i>nasıl da</i> dayılanıyor .

Sıklık değerleri açısından iki buyrum biçiminin bir diğer farkı, uyarma ve azarlama kullanımlarında karşımıza çıkıyor: *Bakmak* eyleminin buyrum biçimleri sıklıkla uyarı için kullanılırken, *baksana* biçimi azarlama işlevi ile daha baskın olarak kullanılıyor. Yakınma ya da uyarı anlamları ile kullanımın *önüne baksana* örüntüsü ile belirginleştiğini, görsel algı temel anlamına en yakın kullanımın da bu olduğunu söyleyebiliriz:

" Önüne beyin yüzüne	baksana	be adam " diyor koridorda
üfleterek " Önüne	baksana	birader , " deyince ,
belanı versin be , önüne	baksana	! hem koridorda inek gibi
Yaşar'a çıktım , - Önüne	baksana	sen, yemeğini ye !

Uyarının "adresini" bulmasını sağlamak amacıyla, konuşucu dikkat çağrısını yaptığı dinleyicisini, aynı anda dikkatini kime yönlendirmesi gerektiğini de sözcesine katar:

... bana	baksana	<i>sen</i> , utanmıyor musun böyle
... bana	baksana	, <i>sen</i> ne yaptığını sanıyorsun
... sen bana	baksana	, ne dediğini kulağın duyuyor

Buyrum yapılarının dikkat çağrısı işlevi ile kullanımlarının bir diğer örneği ise seslenmeler ile kurdukları eşdizimliliklerde görülmektedir:

uzaklardan bağırdı . - heey	baksana	buraya , dedi , sen
söylemeyi unuttuk hey	baksana	İhsan , bir ihlamur sadık

Söylemde konuşucunun katılımcılarının aktarmak istediği içeriğe dikkatini çekmek ya da üzerine konuştuğu konuyu vurgulamak amacıyla *bakmak* eyleminin buyrum biçimlerini kullanması anlam aşınması sonucu dilde oluşan yeni değerlerle söylem işaretleyici değeri ile kullanılmasını sağlamıştır. Yukarıda bir bölümünü sunduğumuz kullanım örneklerini arttırmak, henüz sıralanmış diğer söylem değerlerini eklemek olasıdır. Sıklık temelli yaptığımız sınırlamanın ötesinde elde ettiğimiz sonuçlar için daha ayrıntılı incelemeler gerekmektedir.

3.2. ÇOK SÖZCÜKLÜ BİRİMLER

Eşdizimlilik örüntülerinin gösterdiği bir diğer olgu da rastlantı ötesi sıklıkla bir araya gelen, söylemde diğer birimlere oranla daha sık birlikte kullanılan, kalıplaşmaya doğru yönelen bir dizi *bakmak* eyleminin buyrum yapısının özgün kullanım değerleri içerdiği. *Bakmak* eyleminin yine temel görsel algı anlamını yitirdiği ancak nesnesi olan adöbeğinin yönelme durum ekini koruduğu çok sözcüklü birimler genellikle beklenmedik bir durum ortaya çıktığında verilen tepkinin anlatımları olmaktadır:

şu allahın işine bak
şu işe bak
kadere bak
şansa bak
tesadüfe bak
tersliğe bak
yaptığına bak

Dikkat çağrısı örneklerinde olduğu gibi bu kalıp anlatımlarda da dikkati vermesi istenen dinleyicinin sözcüye katıldığı kullanımlar bir tür uyarı/azarlama okuması içeriyorlar:

sen asıl **kendine bak**
sen **kendine bak**

Devamlılık ya da süreklilik anlamı aktaran buyrum yapıları da yine çok sözcüklü birimlerle kurmaktadır:

sen **keyfine bak**
rahatına bak

uyumana bak
git işine bak
düşündüğün şeye bak

Bakmak eyleminin buyrum biçiminin temel görsel algı anlamını tamamen yitirdiği kullanım örneği ise bir diğer temel algı eylemi ile kurduğu çok sözcüklü yapıda görülmektedir:

tadına bak

Derlem verisinden oluşan ve bir bölümünü yukarıda farklı kullanım değerleri ile örneklediğimiz görsel algı eyleminin buyrum biçimlerinde temel anlam özelliğinin hemen hemen hiç korunmadığını belirtebiliriz. Dikkat çekme işlevli kullanımlara oranla, vurgulama işlevli *bak-sana* kullanımlarının temel anlamı görece koruduğu, ancak daha sınırlı bir kullanım ortamı olduğunu da saptayabiliyoruz.

4. SONUÇ

Derlem verisinin ve derlem dilbilimi yöntem ve araçlarının dilbilimsel betimlemelerin farklı düzlemlerinde kullanımı önemli bir artış göstermiştir. Bu çalışma, derlem verisi üzerinden görsel algı eylemi olan *bakmak* eyleminin anlam özelliklerini ile farklı dilbilgisel yapılardaki kimi görünümelerini incelemiştir. Büyük ve kapsamlı olması, farklı metin türleri ve bildirişim ortamlarından gerçekleşmiş dil verisi sunması ile derlem araştırmacılara belirgin kimi kolaylıklar sağlamaktadır. Yanıtlarını başka yöntemler ile çok daha zor bulabileceğimiz, kimi durumlarda ise ancak büyük dil verisine bakıldığında görülebilir olan yapı ve anlam özelliklerinin saptanması derlem araçlarının kullanımı ile sağlanmaktadır. Diğer dillerde, örneğin İngilizce'de *let* ve *listen* gibi eylemlerin buyrum eşyapısı ortamında en sık kullanılan eylemler olması, buyrum anlamı taşımayan bu kullanımların ise Türkçe karşılıklarının genellikle *bakmak* eyleminin buyrum biçimi ile aktarılması gözlenen sıklığın bir diğer kaynağı olabilir.

Ruhi (2011) görsel algı eyleminin diğer biçimlerinin de ayrıntısı ile çalışılması gerektiğini, bu farklı kullanımların özellikle incelik kuramı yönünden önemli sezdirimleri olduğunu gözlemlemiştir. Gelecek

çalışmaların bu yönde yeni veri ve tartışmaları edimbilim çalışmalarına tanıtacağını önvaryayabiliriz.

KAYNAKLAR

- Aikhenvald, A. Y. (2010). *Imperatives and commands*. Oxford: Oxford University Press.
- Aksan, Y. & Demirhan, U. U. (2015). Expressions of gratitude in the Turkish National Corpus. In Ş. Ruhi & Y. Aksan (Eds.), *Exploring (Im)politeness in Specialized and General Corpora: Converging Methodologies and Analytic Procedures* (pp. 121-172). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Aksan, Y., Aksan, M., Koltuksuz, A., Sezer, T., Mersinli, Ü., Demirhan, U. U., Yılmaz, H., Kurtoğlu, Ö., Atasoy, G., Öz, S., & Yıldız, İ. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). In N. Calzolari, K. Choukri, T. Declerck et al. (Eds.), *Proceedings of the 12th International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC)* (pp. 3223-3227). İstanbul, Turkey: LREC 2012.
- Aksan, Y., Aksan, M., Özel, S. A., Yılmaz, H., Demirhan, U. U., Mersinli, Ü., Bektaş, Y., & Altunay, S. (2016). Web tabanlı Türkçe Ulusal Derlemi (TUD). In M. Akgül, U. Çağlayan, E. Derman & A. Özgüt (Eds.), *Proceedings of the 16th Academic Computing Conference* (pp. 723-730). İstanbul: Gamze Yayıncılık.
- Brinton, L. (2001) From matrix clause to pragmatic marker. *Journal of Historical Linguistics*, 2(2), 177-199.
- Dobric, N. (2015). Three-factor prototypicality evaluation and the verb *look*. *Language Sciences*, 50, 1-11.
- Gisborne, N. (2010). *The event structure of perception verbs*. Oxford: Oxford University Press.
- Hardie, A. (2013). CQPweb — combining power, flexibility and usability in a corpus analysis tool. *International Journal of Corpus Linguistics*, 17(3), 380-409.
- Hoffman, S., Evert, S., Smith, N., Lee, D., & Prytz, Y. B. (2008). *Corpus linguistics with BNCweb – A practical guide*. Frankfurt: Peter Lang.
- Jay, M. & Kissine, M. (2014). *Imperatives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. London: Routledge.
- König, E. & Siemund, P. (2007). Speech act distinctions in grammar. In T. Shopen (Ed.) *Language Typology and Syntactic Description* Second edition Volume I: Clause Structure (pp. 276-324). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ruhi, Ş. (2011). LOOK as an expression of procedural meaning in directives in Turkish: Evidence from the Spoken Turkish Corpus. Paper presented at 6th International Symposium on Politeness, 11-13 July, 2011, METU.
- Stefanowitch, A. & Gries, S. (2003). Collocations: Investigating the interaction of words and constructions. *International Journal of Corpus Linguistics*, 8(2): 209–243.
- Sweester, E. (1991). *From etymology to pragmatics. Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Takahashi, H. (2010). *A cognitive analysis of the English imperative*. Amsterdam: John Benjamins.
- Viberg, A. (1984). The verbs of perception: A typological study. In B. Butterworth, B. Comrie and O. Dahl (Eds.), *Explorations for Language Universals*, (pp. 123–162). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Viberg, A. (2001) Swedish verbs of perception from a typological and contrastive perspective. In G. A. Gonzales & J.L. MacKenzie (Eds.), *Languages and cultures*

in contrast and comparison, (pp. 123-172). Amsterdam: John Benjamins.

EK:

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te *bakmak* eyleminin anlam karşılıkları

bakmak -ar -e

-e Bakışı bir şey üzerine çevirmek

Zamanla nasıl değişiyor insan / Hangi resmime baksam ben değilim"- C. S. Tarancı

2. Aramak

3. Bir şeyin yüzü bir yöne doğru olmak

"Limana bakan penceresinden deniz görünürdü." - O. V. Kanık

4. Bir şeyin gelişmesi veya iyi bir durumda kalması için emek vermek

"Üç çocuklu bir aileye bakıyor."

5. Beslemek, geçindirmek

"Evin bütün işleri bana bakıyor."

6. Bir iş birinden beklenmek

7. Hastayı muayene etmek

8. Tedavi etmek için ilgilenmek

"Git bak bakalım, evdeler mi? Şu hesaba sen de bak. Yemeğin tadına bakar mısınız?"

9. Yoklamak, incelemek, denemek

"Pasaport işine polis bakar."

10. Bir işi yapmak, bir işi yapmakla görevli olmak

"Baktılar, ettiler, ilaç, tedavi, faydası olmadı." - E. Bener

11. nsz İlgilenmek

"Çocuğum, sen derslerine bak."

12. Uğraşmak, meşgul olmak

"Bu iş beş bin liraya bakar."

13. Yapılabilmesi bir şeye bağlı bulunmak

14. Gözetmek, korumak

"Bu kumaşın rengi yeşile bakıyor."

15. Renklerde benzemek, andırma

"Bazı akşamlar bakarım Halil savuşur, nereye gittiğini de kimseye söylemez." - M. Ş. Esendal

16. nsz Anlamak, farkına varmak

"Yemeğini yemene bak! Vaktini boşa geçirmemeye bak!"

17. Başka bir şeyle ilgilenmeyip elindeki veya önündeki işle uğraşır olmak